

מראי מקומות- עבודה זרה מ'

- (א) **כל שראש ושדרה ניכר- פרש"י**, שהדגים ניכרים בין טמאין לטהורין בראשיהן ושדריהן. וע"ז הק' הגמ' מהא דתנינן דהסימן לטהרת דגים הוא סנפיר וקשקשת, ומשמע דאין סימן אחר. ותי' הגמ' דזהו רק בארא' ופלמודא, דראשיהם דומה לשל טמאים, ולכן אין טהורים אלא בסימן סנפיר וקשקשת. וע' **ברא"ש** (מ"א) דכ' די"ל דגם איכא עוד דגים טמאים דדמו ראשיהו ושדריהו לשל טהורים, ודגים טהורים דדמו ראשיהו ושדריהו לשל טמאים, אלא שהתלמוד קיצר. ומתחלה כ' דאין צריכין לחוש לזה, דמין דג כזה לא שכיח, ואחר זה כ' דאין סומכין על סימן ראש ושדרה גרידא, ולכא' דבריו סותרין זא"ז. וע' **בפולא חריפתא** (נ') שהביא מש"כ הבית יוסף ליישב דברי הרא"ש, דאם בא דג לפנינו ואין אנו מכירין איזה מין דג הוא, תלינן ל' שטהור הוא, אלא שהשירו או נשרו קשקשיו אחר עלייתו, ולא חיישינן שמא זהו מהמינים טמאים שדמו לטהורים בראשו ושדרו. אבל כשבא לפנינו דג שאנו יודעים שאין בו קשקשת, אז לא סומכין על ראש ושדרה להתירו, דדלמא מאותן מינים הוא שאינם שכיחים הוא, דטמא אלא דדומה ראשו ושדרו לדגים טהורים, ואין לומר דמשיר קשקשותיו בתוך המים (ולכן לעולם אין אנו רואים אותו בקשקשים), משום דזה לא שכיח כלל, ולכן בכה"ג צריכין לחוש דטמא הוא. וע"ע בפולא חריפתא עצמו מש"כ לפרש הרא"ש באו"א. אולם ע' **ברמב"ן** דחולק על הרא"ש, וס"ל דיכולין לסמוך על סימנים ראש ושדרה, אלא שהק' מהא דרבנן דלעיל (לט.), דלא בדקו בראש ושדרה. ותי' דמיירי שם בדגים שהיו ראשם ושדרן דומים לשל טמאים, כמו ארא' ופלמודא, ולכן היו רוצים לבדוק בקשקשת, אולי זהו מן המינים דדומים לטמאים בראשן ושדרן, אבל מ"מ טהורים הם. וע"ש עוד שהביא מהראב"ד דאין ראשן ושדרן סימן לטהרה כלל, אלא שע"י הראש והשדרה ניכר שהוא דג פלוני שהוא טהור, וע"ש מה שהק' הרמב"ן על פי' זה.
- (ב) **כאן בפתוחות, כאן בסתומות- פרש"י**, דבפתוחות לא סגי בחדא, דאיכא למימר מעלמא נפל ב'. וע' **בריטב"א** (לט:) שהביא מה שפרש"י שם, דכלבית הוא דג טמא שגדל מאליו בציר של דג טהור. והק' הריטב"א, חדא דק' לומר כן במציאות. ועוד, א"כ למה אסורים פתוחות, הרי אם יש שם כלבית, ע"כ ציר של דג טהור הוא, דאל"כ לא יהי' הכלבית יכול להיות שם. ואם יכול להתקיים שם לזמן, א"כ מה מהני סתומות, ליחוש שהגוי נתנוהו שם מעיקרא, וא"כ שפיר הוי ציר של דגים טמאים. וע' **בר"ן** (טז:) בדפי (הרי"ף) דכ' דלפי רש"י צריכין לומר דהכלבית אינה יכולה לחיות שם הרבה, ולכן חיישינן רק בפתוחות.
- (ג) **מחלוקת בצירן, אבל בגופן לא- הק' תוס'**, הא צירן נמי אסור דאורייתא, ומ"ש מגופן. ותי' דאה"נ, צירן אסור דאורייתא, אבל בטיל ברוב, משא"כ גופן, דכיון דברי' הוא, לא בטיל. אולם ע' **ברשב"א** דכ' דבאמת ציר דגים אינו אלא מדרבנן, וכ"כ הרי"ן על המשנה (טז. בדפי הרי"ף), וביאר דציר זיעה בעלמא הוא, ואינו כמו יוצא מן הטמא דטמא, ולכן אינו אסור מן התורה.
- (ד) **נפיק שיפורי דרבא ואסר, שיפורי דר' הונא בר חנינא ושרי- כ' הרמב"ן** דלאו דוקא בסדר הזה, אלא מעיקרא נפק דר' הונא דשרי, שהרי חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר, ואם רבא ה' אסר מעיקרא, לא ה' ר' הונא מתיר אח"כ. ועוד, אילו בשיקול הדעת נח', התירו אינו מותר, אע"כ דמעיקרא ה'. וע"ע **בריטב"א** דמשמע דס"ל דשניהם נפקי בהדדי, ואע"ג דאמרי' דהיכא ששניהם שקולים, הולכין אחר המחמיר, מ"מ י"א דאם המיקל סומך על גמרי', יכול גם להורות לאחרים כדבריו, ומותר לעשות כדבריו.
- (ה) **קרבי דגים ועוברין אין נקחין אלא מן המומחה- פרש"י** בעמוד ב' (ד"ה אלו דגים), דהיינו בקי. אבל כ' הרמב"ן דאינו מחוור לפרש כן, ולשנות הפירוש דבשאר הסוגיא,

השמש מגיע לאותה מעלה שדומה להצורה שהן עושין, ולזה חשש ר"מ, ואסר כל הצורות בשביל זה, כיון דחייש למיעוטא. והמאירי כ' שהיו עושים יום איד שלהם פעם א' בשנה שהיו עובדין לאליל שלהם, ובאותו היום האיד היו עובדים לכל הפרצופות הנמצאות בהבית ע"ז, וגם לכל הפרצופות הנמצאות בעיר, אפי' הם שלא נעשו לשם עבודה. ולזה כ' לדייק מלשון המשנה מפני שנעבדים, ואילו לא אסר אלא הם שנעשים לשם ע"ז, מה לי דנעבד או לא, הרי ע"ז של נכרי אסור אפי' אם אין נעבדין, אע"כ כנ"ל. אלא שהביא דהראב"ד לא ס"ל כן, אלא דכל החשש מהחשש דנעבדים הוא.

(א) ור"מ דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום- פי' התוס', בדמקומו של ר"מ היו כולם עובדים לע"ז, וכמו דחייש ר"מ למיעוטא, כן גזר על כל העולם אטו אותו מקום. וע' בר"ן (יז: בדפי הרי"ף) שהביא מש"כ הרמב"ן דבאמת בשאר מקומות דאין מנהגם ידוע, אסור מן הדין לפי ר"מ דחייש למיעוטא, דיש לחוש שמא נוהגין באותו מקום כמקום של ר"מ. וכיון דרוב מקומות העולם אסורין מן הדין, גזר אף במקום שידוע שבאותו מקום אין עובדין. וכל זה לר"מ, אבל לרבנן, דלא חיישי למיעוטא, דרוב העולם מותר מן הדין, לא אסרי לעלמא משום אותו מקום של ר"מ דעובדין. אבל כ' הר"ן דלא משמע כן מלשון הגמ', דמשמע דלפי ר"מ גוזרין אטו אותו מקום, ולפי הרמב"ן לא גוזרין אטו אותו מקום, אלא אטו כל העולם. והר"ן עצמו כ' דכיון דר"מ בעלמא חייש למיעוטא, א"כ ראוי לו לגזור אטו אותו מקום, שמא יכשל באותו מקום, אבל רבנן דלא חיישי למיעוטא, ס"ל דמיעוטא כמאן דליתא דמי, ולכן לא גזרי אטו אותו מקום [ואולי זהו ג"כ כוונת תוס'].

(ב) אמר ר' יהודה אמר שמואל, באנדרטי של מלכים שנינו- ע' בריטב"א שהביא דגירסתו היתה ר' יהודה אמר שמואל, וכו', דמשמע דחולק על ר' יוחנן, ולא בכך הצלמים ובגזירה פליגי, אלא משנתינו באנדרטי של מלכים דוקא, ובעומדין על פתח מדינה, ובהא הוא דאסר ר' מאיר, דאגב חביבותא

דמומחה היינו נאמן, וא"כ גם כאן מומחה היינו נאמן. והטעם דצריך נאמן, היינו מפני שחשודין עמי הארץ ליקח קרבי דגים ועוברין מגוים בחזקת שהן טהורין ולמוכרם לישראל, ושמא באמת טמאין הן. וע' בריטב"א שהביא מהרמב"ן דצריך להיות בקי וגם נאמן.

(ו) כיון דאמר אני מלחתי, נאמן- פי' הרמב"ן (בעמוד א'), "דמירתת, משום דלא מצי משתמיט ל' אי אחזינהו לבקי והכיר בהם שהם טמאים. אבל לא אמר ל' אנא מלחתינהו, מצי משתמיט ל' ואמר ישראל מכרן לי בחזקת טהורים והטעני".

(ז) פעם אחת חשש רבי במעיו, וכו'- פי' הריטב"א, דרבי ה' חולה שאין בו סכנה. ושמעי' מינה דחולי שאין בו סכנה אסור להתרפאות באיסורין של דבריהן כדרך הנאתן. ואע"פ שהתירו להתרפאות אפי' באיסורי הנאה של תורה כשהוא שלא כדרך הנאתן, משום דכשלא כדרך הנאתן אסור דרבנן הוא, אפ"ה לא חילקו בכדרך הנאתן בין איסורין של תורה לאיסורין של דבריהם. ועוד צידד דאולי לעולם לא התירו שלא כדרך הנאתן אלא היכא דאין בה אכילה ושתי' כלל, אבל היכא שיש בו אכילה ושתי', אפי' שלא כדרך הנאתן לא התירו.

(ח) ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים- פי' המהרש"א, "נראה לפרש, לפי שהי' יין הזה שבא לרפואה שמור כ"כ ביד העובדי כוכבים שבעים שנה, נתן למקום ברכה בלשון הזה", וע"ש עוד מש"כ בזה.

(ט) אבל הבא מן האוצר ומן ההפתק ומן הסלולה מותר- כ' הריטב"א דמכאן שמעי' דכל כה"ג לא קנסינן אלא במאי דמזבין קמי', ולא במה שהוא באוצר, ואע"פ שמין א' הוא.

כל הצלמים

(י) כל הצלמים אסורים מפני שהן נעבדין פעם א' בשנה- פי' הרמב"ם בפיה"מ, דהיינו שעשו צורות כזה שהיו עובדין אותן כשהי'

פלחי לה. אבל כ' דיש גורסים כגירסתנו, וכ' דגירסא זו רויחא טפי, ואין ר' יהודה פליג על ר' יוחנן, אלא הוסיף דכל זה רק באנדרטי של מלכים. וכ' דבין כך רבנן פליגי על ר' יהודה אפי' באנדרטי של מלכים, ואומרים דלכבוד וליראת המלך עושים, ולא חיישינן למה שבמקומו של ר"מ עובדים הצלמים. אולם הביא מהרשב"א דפי' על פי הירושלמי, דמה דאמרי' דמיירי באנדרטי של מלכים, לאו דמיירי דהיו ודאי אנדרטי של מלכים, דבכה"ג ודאי אסור, דהם ודאי נעשים לעבודה, ולא לנוי, דגנאי הוא למלך לעשות צורתו לנוי. אלא בסתם צורות מיירי, דלפי שבמקומו של ר"מ היו עובדים לצורתו של מלכים, חשש ר' מאיר בכל מקום בסתם צורות משום צורתו של מלך. אבל רבנן לא חששו לזה, עד שיהא בידו צפור או כדור.

(ג) אמר ר' יוחנן, ובעומדין על פתח מדינה שנינו- כ' הר"ן (יז: בדפי הרי"ף) דמדברי רש"י מבואר דכי אמרי' באנדרטי של מלכים שנינו, אליבא דר"מ בלחוד אמרי', אבל לפי הרבנן הכל תלוי באם יש בידו מקל או צפור או כדור, אבל אין נפק"מ כלל אם עומד על פתח המדינה או לא. אולם דייק הר"ן מדברי הרמב"ם דס"ל דגם ברבנן צריך להיות דוקא עומד על פתח המדינה, אבל בלא"ה, בין לר"מ ובין לרבנן מותר, דאם אינו עומד על פתח המדינה אין מקום לחוש.